emcdda.europa.eu

Pozornosť upriamená na drogy

22

Informačné periodikum Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť

ISSN 1725-8553

Reakcia na nové psychoaktívne látky

Keďže v trestnoprávnych predpisoch sa jasne vymedzujú látky, ktoré sú kontrolované, objavenie psychoaktívnej látky, ktorá nespadá pod právnu kontrolu, umožňuje dodávateľom dosiahnuť zisk, ale riziko pre zdravie spotrebiteľa ostáva zatiaľ neznáme. Tieto látky môžu potom úrady identifikovať a doplniť do zoznamu kontrolovaných látok, a tak sa tento cyklus začína odznova. Nedávny vývoj, ktorý umožňuje lacnú syntézu organických látok, spolu s výmenou informácií a možnosťami odbytu dostupnými vďaka internetu vedú k tomu, že sa nové psychoaktívne látky stávajú voľne dostupnými bezprecedentnou rýchlosťou. Môžu sa predávať prostredníctvom obchodov, ktoré sa špecializujú na predaj príslušenstva k drogám v centrách miest alebo cez jednoducho zriadené webové stránky, ktoré majú potenciál rýchlo rozšíriť užívanie novej drogy v jednotlivých krajinách i na medzinárodnej úrovni. Rýchlosť, ktorou sa teraz nové psychoaktívne látky môžu objaviť a distribuovať, predstavuje výzvy pre zavedené postupy prijímania právnych predpisov na kontrolu látok v jednotlivých krajinách. Dodávatelia dosahujú významné zisky počas mesiacov potrebných na to, aby sa nová látka stala látkou kontrolovanou podľa trestného práva, zatiaľ čo riziká spojené s jej používaní nie sú zistené. Tvorcovia politík sa dožadujú nových, rýchlejších a efektívnejších spôsobov kontroly drog, ktoré ochránia verejné zdravie, a keď je to možné, odradia dodávateľov od hľadania novej látky, aby tento cyklus nepokračoval.

Je potrebné, aby členské štáty dokázali rýchlo identifikovať a vedecky zhodnotiť čoraz rozmanitejšie a komplexnejšie nové látky, ktoré sa objavujú na trhu. Ich mechanizmy reakcie by sa mali optimalizovať tak, aby efektívne a účinne chránili verejné zdravie, a to s minimálnymi nepriaznivými následkami. Kontrola prostredníctvom právnych predpisov o drogách je jednou z mnohých možností, pomocou ktorých to možno dosiahnuť.

Wolfgang Götz,
riaditeľ EMCDDA

Definícia

Nová psychoaktívna látka: nová omamná alebo psychotropná látka v čistej forme alebo v prípravku, ktorá nie je kontrolovaná podľa Jednotného dohovoru Organizácie Spojených národov o omamných látkach z roku 1961 alebo Dohovoru Organizácie Spojených národov o psychotropných látkach z roku 1971, môže však predstavovať ohrozenie verejného zdravia porovnateľné s ohrozením, ktoré predstavujú látky uvedené v týchto dohovoroch (rozhodnutie Rady 2005/387/SVV).

Kľúčové témy v skratke

1. Pre forenzné laboratória nie je ľahké odhaliť a identifikovať nové psychoaktívne látky. Testovanie produktov na prítomnosť neznámych alebo neočakávaných látok je časovo náročné, zložité a drahé. Môže to brániť cieleným a včasným reakciám zo strany zákonodarcov a orgánov presadzovania práva.

2. Nie je možné právne ustanoviť nepovolenú distribúciu všetkých psychoaktívnych látok za trestný čin, preto právne predpisy namiesto toho, aby boli proaktívne, môžu reagovať na látky len potom, ako sa objavia.

3. Nové psychoaktívne látky môžu predstavovať riziká pre zdravie jednotlivcov i pre verejné zdravie, ako aj spoločenské riziká, ktoré majú vplyv na širšiu spoločnosť. No keď sa po prvýkrát objavia na trhu, informácie o rizikách s nimi spojenými chýbajú.

4. Legislatívny postup potrebný na to, aby sa látka stala kontrolovanou podľa právnych predpisov o drogách, si vyžaduje čas, v niektorých krajinách viac ako rok.

5. Kontrola novej psychoaktívnej látky môže mať neplánované a neželané následky. Môže stimulovať k vyhľadávaniu a distribúcii nekontrolovanej náhradnej látky prípadne ešte škodlivejšej ako bola predchádzajúca látka.

6. Pri ďalších možnostiach kontroly, hoci rýchlejších, chýbajú sankcie, ktoré by vysielali rovnaké signály na odradenie páchateľov, a informácie o zdravotných rizikách. A môže sa stať, že pri predchádzaní alebo zastavení uvádzania novej látky na trh a jej distribúcie nebudú účinné.

1. Systémy včasného varovania

V Európe fungujú systémy včasného varovania pre nové psychoaktívne látky tak na úrovni EÚ, ako aj na vnútroštátnych úrovniach. Európsky systém včasného varovania zriadený v roku 1997 realizuje centrum EMCDDA spoločne s Europolom a tento systém využíva vnútroštátne systémy. Je to multidiciplinárna sieť, v rámci ktorej sa zhromažďujú, posudzujú a rýchlo šíria informácie o nových drogách a produktoch, ktoré ich obsahujú. Počas uplynulých dvoch rokov sa zaznamenal celý rad nových látok, ktoré boli v Európe identifikované po prvýkrát – 24 v roku 2009 a 41 v roku 2010 (pozri graf). V súčasnosti sa na úrovni EÚ monitoruje okolo 150 látok.

Vnútroštátne systémy včasného varovania majú rozdielne štruktúry alebo komponenty, ktoré závisia od osobitných potrieb a priorít štátov, hoci slúžia aj pre potreby európskeho systému. Vnútroštátne systémy včasného varovania sa v Európe líšia v mnohých aspektoch, napr. svojim právnym základom, tým, pod koho vo vláde patria (pod zdravotníctvo alebo pod orgány presadzovania práva), svojím pokrytím (miestne, regionálne alebo vnútroštátne) a zdrojmi, ktoré sú na tieto systémy vyčlenené. Môžu sa líšiť svojím zložením a kapacitou, napríklad, niektoré systémy včasného varovania zahŕňajú rozsiahle siete forenznej vedy a toxikológie, niektoré monitorujú vzorky zozbierané od užívateľov a niektoré sú úzko spojené so systémom rýchleho zásahu. Vnútroštátne systémy včasného varovania možno posilniť použitím kvantitatívnych ukazovateľov monitorovania drog, kvalitatívneho výskumu a multidisciplinárnych informačných zdrojov, ako sú poskytovatelia zdravotnej starostlivosti, organizácie presadzovania práva a nezávislí výskumní pracovníci. Môžu využívať najnovší analytický a technický pokrok a môže byť pre ne prospešná efektívna a včasná výmena informácií medzi všetkými partnermi.

2. Proaktívna kontrola

Psychoaktívne látky kontrolované podľa trestného práva musia byť jasne vymedzené. Vyplýva to zo zásady, ktorá je zakotvená v Európskom dohovore o ľudských právach a v ústavách niektorých štátov, a to, že nikto nemôže byť uznaný za vinného z trestného činu, ktorý v čase spáchania nebol trestným činom. Na základe toho Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že trestné právo musí byť presné v tom, čo klasifikuje ako trestný čin. To by znamenalo, že látky, ktoré nie sú uvedené v právnych predpisoch o drogách, nemôžu byť na základe týchto predpisov kontrolované.

Na základe judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je však možné, aby určité prvky trestného činu boli objasnené a zahrnuté do pôvodnej definície trestného činu. Generická definícia kontrolovaných chemických rodín látok sa využíva v Írsku a Spojenom kráľovstve. Analogické látky alebo deriváty kontrolovaných drog môžu byť látky s podobnou štruktúrou alebo účinkami, a preto pokrývajú širšiu škálu látok ako generická definícia. To sa môže uplatniť na všetky kontrolované látky v právnych predpisoch o drogách (napr. v Bulharsku, Nórsku), na vybrané kategórie (Lotyšsko, Malta) alebo len na jednu malú skupinu (Luxembursko). Niektoré členské štáty však uviedli, že mali problémy s implementáciou generickej definície, pretože by si to vyžiadalo zmeny primárnych právnych predpisov, alebo by mohli byť v rozpore s ústavnými zásadami. V roku 2010 vstúpila v Írsku do platnosti legislatíva zakazujúca predaj akýchkoľvek návykových alebo škodlivých psychoaktívnych látok na konzumáciu ľuďmi a v Poľsku zakázali obchodné aktivity so substitučnými drogami. Na celkové zhodnotenie tohto prístupu je však zatiaľ príliš zavčasu.

3. Hodnotenie rizík

Vo väčšine členských štátov EÚ existujú vnútroštátne systémy na hodnotenie rizík nových psychoaktívnych látok. Tieto systémy skúmajú zdravotné a sociálne riziká, ktoré predstavujú nové látky v jednotlivých štádiách od výroby cez obchodovanie po ich užitie. Môžu hodnotiť aj potenciálnu účasť organizovanej trestnej činnosti a následky možných kontrolných opatrení. Šesť z 26 krajín, za ktoré sú k dispozícii informácie, neuviedlo, že používajú systém hodnotenia rizík ako súčasť právneho postupu kontroly. Na systém hodnotenia rizika sa priamo odvolávajú právne predpisy o drogách v šiestich krajinách, poloformalizovaný je v siedmich krajinách a v ďalších siedmich krajinách sa môže vykonávať *ad hoc*. Vo väčšine krajín hodnotenie vykonávajú zamestnanci štátnej správy, ale v štyroch nezávislý vedecký orgán (Maďarsko, Holandsko, Rakúsko, Spojené kráľovstvo).

Asi polovica členských štátov EÚ v právnych predpisoch rozlišuje látky podľa úrovne škody, ktorú môžu spôsobiť, a hodnotenie rizík môže pomôcť pri presnej klasifikácii a oznamovaní ich škodlivosti verejnosti. Médiá podávajúce správy o údajných škodlivých účinkoch môžu zvýšiť tlak na legislatívnu kontrolu ešte skôr, ako sú známe hlavné fakty. Ale ak existujú náznaky relatívne nízkeho užívania nových psychoaktívnych látok, treba dbať na to, aby nedošlo k strate dôvery v dôsledku zveličovania ich rizík. Zdá sa, že niekoľko krajín prehodnocuje presnosť svojich klasifikácií neskôr, keď majú k dispozícii nové informácie.

4. Rýchlejšie procesy – ale kontrolované

Čas potrebný na to, aby sa nová látka stala kontrolovanou, závisí od postupu, ktorý sa použije, od povahy použitých právnych predpisov a od úrovne požadovaného schválenia. Napríklad komplexný postup na zmenu parlamentného zákona, ktorý si vyžaduje schválenie hlavou štátu bude trvať dlhšie, ako jednoduchý postup na zmenu predpisu podpísaného jedným ministrom. Nemecko a Holandsko zaviedli na prekonanie prieťahov pri procesných postupoch núdzové systémy, ktoré umožňujú, aby látka bola zaradená pod dočasnú kontrolu na jeden rok len so súhlasom jedného ministra, a nie celej vlády. Ak sa postup pre zaradenie pod trvalú kontrolu neukončí do jedného roka, platnosť obmedzenia sa skončí. Niekoľko ďalších krajín zaviedlo systémy zrýchlených konaní na zaradenie látok pod trvalú kontrolu tým, že skrátili stanovené lehoty na

konzultácie počas legislatívneho procesu. Vo Švédsku majú osobitný zákon, zákon o tovaroch nebezpečných pre zdravie, ktorý umožňuje rýchle zaradenie látky, ako látky, za ktorej predaj alebo spracovanie sa ukladajú prísne trestnoprávne sankcie, zatiaľ čo úrady posudzujú, či látka spĺňa definíciu „drogy". Ak áno, v takom prípade sa napokon zaradí ako kontrolovaná droga. V smernici Európskeho parlamentu a Rady 98/34/ES sa vyžaduje trojmesačná lehota pre vnútroštátne konania na obmedzenie obchodu v rámci Spoločenstva, ale od tejto lehoty možno upustiť z dôvodov vážneho ohrozenia zdravia alebo bezpečnosti.

5. Neplánované dôsledky kontroly

Postup EÚ na hodnotenie rizík zvažuje možné dôsledky kontrolných opatrení, medzi ktoré patrí nahradenie novo kontrolovaných látok inými nekontrolovanými látkami – niekedy látkami s horšími nepriaznivými účinkami. Napríklad kontrola GHB (*kyselina gamma-hydroxymaslová*) môže viesť k nárastu užívania jej chemického a metabolického prekurzora GBL (butano-4-laktónu), ktorý je aspoň taký nebezpečný ako GHB. Potom, ako sa začali kontrolovať halucinogénne huby obsahujúce psilocín, niektorí maloobchodníci začali ponúkať hubu *Amanita muscaria*, s ktorou sú spojené značné rizika toxicity. Keď sa v Európe začal kontrolovať mefedrón, online maloobchodníci začali robiť reklamu nafyrónu ako jeho náhrade. Veľa vzoriek však namiesto nafyrónu obsahovalo jeden alebo viac kontrolovaných katinónov alebo ďalších látok chemicky nesúvisiacich s nafyrónom.

Udržiavanie zvýšenej opatrnosti pri nových drogách je nákladné, pretože si vyžaduje identifikáciu rastúceho počtu nových látok a výskum rizík a reakcií s tým spojených. Zaradenie nových psychoaktívnych látok pod kontrolu právnych predpisov o drogách si vyžaduje zdroje na presadzovanie ich dodržiavania. Krajiny, ktoré uplatňujú tento prístup vo všetkých prípadoch, sa môžu vystaviť riziku, že preťažia svoje vnútroštátne systémy. Majúc toto na pamäti, vedecké panely na hodnotenie rizík v Holandsku a v Spojenom kráľovstve neodporúčali trestnoprávnu kontrolu zásobovania určitými látkami (halucinogénnymi hubami, resp. rekreačnou drogou khat), namiesto toho uprednostnili preventívne programy.

6. Sú iné zákony účinné?

Niektoré európske krajiny úspešne využívajú na zastavenie otvorenej distribúcie nových drog iné zákony. Tieto zákony využívajú harmonizované definície EÚ, ktoré by už mali fungovať vo všetkých členských štátoch. Nariadenia vyžadujúce, aby tovar alebo potraviny na predaj boli jasne a presne označené, pokiaľ ide o ich predpokladané použitie, sa použili pri konfiškácii produktu spice, ktorý nebol označený v štátnom jazyku (Taliansko) a mefedrónu, ktorý bol označený ako soľ do kúpeľa alebo hnojivo (Spojené kráľovstvo). Uplatnením harmonizovanej definície EÚ lieku na novú psychoaktívnu látku môžu vnútroštátne agentúry pre lieky zakázať jej neoprávnený dovoz, uvedenie na trh alebo distribúciu. V roku 2009 Rakúsko zaradilo produkt spice pod netrestnoprávne právne predpisy o liekoch, a ukázalo sa to ako účinný nástroj na zastavenie otvoreného obchodovania a distribúcie produktu spice v Rakúsku, čím sa predišlo kriminalizácii jeho užívateľov. Zákaz dovozu (produktu spice) v Rakúsku a (mefedrónu) v Spojenom kráľovstve prispeli k zastaveniu ich otvorenej distribúcii.

Prístup mladých ľudí k novým látkam sa môže obmedziť udeľovaním licencií alebo vekovými obmedzeniami na predajných miestach. Tieto obmedzenia môžu byť podobné, ako obmedzenia regulujúce predaj alkoholu a tabaku. Medzi ďalšie príklady patria tzv. kaviarne v Holandsku a predaj butánu a rozpúšťadiel v Spojenom kráľovstve.

Všetky tieto prístupy sa riadia nedávnymi odporúčaniami Úradu OSN pre drogy a kriminalitu, aby sa dôraz kládol na presadzovanie zákonov na ochranu zdravia a pozornosť sústredila skôr na dodávateľov než na kriminalizáciu všetkých užívateľov.

Počet nových psychoaktívnych látok nahlásených do európskeho systému včasného varovania podľa rozhodnutia Rady 2005/387/SVV

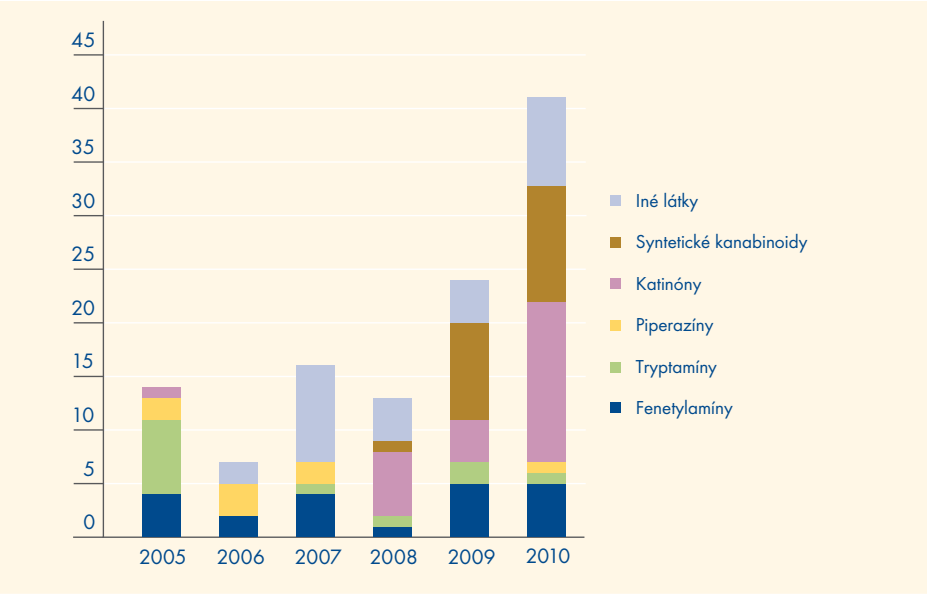

Poznámka: Rozhodnutie Rady 2005/387/SVV nadobudlo účinnosť 21. mája 2005.
Zdroj: Európsky systém včasného varovania

Pozornosť upriamená na drogy je séria informačných periodík vydávaných Európskym monitorovacím centrom pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA) v Lisabone. Publikácie sa vydávajú pravidelne v 23 oficiálnych jazykoch Európskej únie, ako aj v nórštine a turečtine. Pôvodný jazyk: angličtina. Reprodukcia textu je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

Bezplatné odoberanie si môžte objednať na e-mailovej adrese: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lisabon, Portugalsko
Tel. +351 211210200 • Fax +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

TD-AD-11-002-SK-C

Závery a strategické úvahy

1. **Odhaľovanie a identifikácia nových psychoaktívnych látok po ich objavení sa na trhu sú prvými krokmi k hodnoteniu rizík a v konečnom dôsledku ku kontrole potenciálne nebezpečných nových drog. Schopnosť splniť túto úlohu je základným prvkom systémov včasného varovania.**

2. **Systémy hodnotenia rizík môžu poskytnúť dôkazy na podporu legislatívneho procesu. Výsledky môžu byť presným a dôveryhodným signálom pre verejnosť o riziku škodlivosti v súvislosti s danou látkou. Pre zabezpečenie jasných dôkazov na účely hodnotenia rizík a nepretržité odôvodňovanie kontrolných opatrení je kľúčový cielený výskum.**

3. **Dôležitým cieľom v oblasti politiky je dosiahnutie správnej rovnováhy medzi rýchlosťou reagovania na nové látky na jednej strane a dostatočnými vedeckými dôkazmi a legislatívnym dohľadom na strane druhej.**

4. **Zákony týkajúce sa drog by sa mali zaoberať látkami, ktoré predstavujú závažné ohrozenie zdravia a spoločnosti. Takisto možno použiť ďalšie opatrenia skombinované s preventívnymi programami na odrádzanie od užívania nekontrolovaných látok, ktoré nemusia byť nevyhnutne bezpečné.**

5. **Je nevyhnutné zvážiť, či by želaný cieľ nebolo možné dosiahnuť prostredníctvom iných, už existujúcich zákonov, ako napríklad zákonov na ochranu spotrebiteľa a zákonov o liekoch. Rýchlosť reakcie môže byť dôležitejšia ako prísnosť. Zákazy dovozu môžu obmedziť tlak na miestne mechanizmy presadzovania práva.**

6. **Európska komisia v spolupráci s krajinami EÚ, centrom EMCDDA a Europolom pripravuje nové právne predpisy na lepšie riešenie otázok súvisiacich s kontrolou nových psychoaktívnych látok v rámci celej EÚ.**

Hlavné zdroje

EMCDDA (2006), *Hallucinogenic mushrooms*, Thematic paper, Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, Lisabon (http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index31208EN.html).

EMCDDA (2007), *Early-warning system on* new psychoactive substances: *operating guidelines*, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, Luxemburg.

EMCDDA (2008), *GHB and its precursor GBL: an emerging trend case study*, Thematic paper, Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, Lisabon (http://www.emcdda.europa.eu/publications/thematic-papers/ghb).

EMCDDA (2009), *Legal responses to new psychoactive substances in Europe*, Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, Lisabon (http://www.emcdda.europa.eu/publications/legal-reports/control-systems).

EMCDDA (2010), *Risk assessment of new psychoactive substances: operating guidelines*, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, Luxemburg.

EMCDDA (2011), *Report on the risk assessment of mephedrone in the framework of the Council decision on new psychoactive substances*, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, Luxemburg.

Informácie na internete

Profily drog podľa EMCDDA:

BZP a ostatné piperazíny (BZP and other piperazines)
http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/bzp

Syntetické kanabinoidy a „spice" (Synthetic cannabinoids and ‚Spice')
http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/synthetic-cannabinoids

Syntetické katinóny (Synthetic cathinones)
http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/synthetic-cathinones

Syntetické deriváty kokaínu (Synthetic cocaine derivatives)
http://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/synthetic-cocaine-derivatives

Rozhodnutie Rady 2005/387/SVV o výmene informácií, hodnotení rizika a kontrole nových psychoaktívnych látok

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:127:0032:0037:SK:PDF

Úrad pre publikácie

VYDAVATEĽ: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie
© Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2011
RIADITEĽ: Wolfgang Götz
AUTORI: Brendan Hughes, Ana Gallegos, Roumen Sedefov
EDITOR: Peter Fay
GRAFICKÝ NÁVRH: Dutton Merryfield Ltd, Spojené kráľovstvo
Printed in Belgium